

TRANSCRIPCIÓ I NOTES LINGÜÍSTIQUES D'UNS DOCUMENTS MUNICIPALS DE PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII VALENCIA

per ROSANNA CANTAVELLA CHIVA

Professora del Departament de Lingüística Valenciana de la Universitat de València

LES FONTS

El present treball mostra una sèrie de transcripcions extretes de l'Arxiu Municipal de Vila-real (la Plana de Castelló). Aquest arxiu és un dels més rics de tot el País Valencià. El director n'és Josep Maria Doñate, ben conegut entre els historiadors i inclús entre els filòlegs, que potser recordaran el seu «Vocabulari d'arcaïsmes de l'arxiu de Vila-real».¹ He d'agrair les facilitats de consulta i les valuoses indicacions que m'ha proporcionat.

Les transcripcions que s'ofereixen han estat tretes del darrer Manual de Consells, el número 76, pertanyent als anys 1702-1703. A continuació hi ha un buit documental fins a l'any 1712, en què reapareixen els llibres d'actes municipals, però ja en castellà i sota el títol «Ordenes de las Autoridades». Rere la diferència de noms aguaita una diferent concepció de l'administració. He escollit aquest darrer testimoni en català precisament per tenir una mostra de quin és l'estat del llenguatge administratiu immediatament abans de la seua supressió oficial.

Els Manuals de Consells contenen una documentació variada: hi ha tant les actes dels acords presos a les sessions dels consells de la vila, com la ressenya de cartes, plets i diversos incidents de caire municipal. Igualment conté les eleccions de càrrecs del municipi, i així mateix apareixen inventaris de béns del comú de la vila, des de molins a la pròpia església parroquial.

ELS TEXTOS

Per donar una panoràmica àmplia d'aquests continguts, he escollit una sèrie de textos representatius de cada camp.

1. «Anuari de Filologia», Barcelona (Universitat de Barcelona), 1979.

Inventaris

En presentem dos: El de béns de mustassaf (document B) i el de l'església parroquial (document D). Ofereixen unes característiques lingüístiques vacil·lants, que les aparten de la sistematicitat trobada als altres documents. Per què? El senyor Doñate em va donar la clau: em confià que cada inventari municipal se solia fer sobre el text de l'inventari de l'any anterior. El treball es limitava, doncs, a traure de la llista els objectes que havien desaparegut, i a afegir-hi els nous.

Açò provocaria la perpetuació al text de formes lingüístiques en desús, combinant amb altres de més noves. Ací tenim uns quants exemples:

— La preposició *ab* hi apareix, mentre que als altres textos no és present, per haver-se ja produït la confusió amb *en*, característica del valencià actual: (doc. E, p. 39 r) «... i que es veja *en* lo Senyor Don Andrés...».

L'absència d'*ab* és constant a la documentació vila-realenca de l'època, excepte als inventaris: (doc. B, p. 139 v) «... u gran *ab* cubertes de fusta...» (id) «... un junc *ab* quatre peces de plata...». Però de tota manera, també als inventaris trobem confusions: (doc. D, p. 141 v) «... *ab* lo bordó del ma-teix, *ab* una creueta al cap *en* quatre perles...».

— Molt freqüents són també les alternances lèxiques: *Vellut / terciopello, sotarrars / enterros* (la forma que ha triomfat avui), i altres:

(doc. D, p. 143 r) «Ítem un tern de *vellut* carmesí...»

(doc. D, p. 143 r) «Ítem altre tern de *terciopello*...»

(doc. D, p. 142 r) «... que serveix per a els *sotarrars* dels àngels.»

(id) «... serveix per a les professons i *enterros*.»

— A nivell fonètic semblen produir-se vacil·lacions o canvis reals: hi apareixen, per exemple, tres grafies diferents per a *tafetà*:

(doc. D, p. 142 v) «Ítem un pali de *tafetà*...»

(doc. D, p. 143 r) «Ítem dos *tefetans* per a les paus...»

(doc. D, p. 144 r) «... el u brocat, el altre *tafatà* blanc...»

Consells de la vila

En presentem dues actes: Els documents A i E. Al primer hi apareix tota la fórmula inicial explicitada. És interessant en aquest apartat la figura del que convoca al consell, ací Miquel Damiano, «... qui crida crides per los llocs acostumats...». Precisament l'oficial encarregat acabarà anomenant-se «el crida-crides».

En tot cas, el formulari administratiu és una simple rutina que s'abreuja a la menor ocasió. D'ací que al document E, d'un consell convocat segons sembla amb urgència, es trobe pràcticament tota la fórmula inicial reduïda a

un «etc.». El signe de «etcètera», com es veurà, apareix pertot, com a recurs de l'escrivà per estalviar-se treball.

A les actes dels consells, cada punt d'acord municipal, siga del que siga, va encapçalat per la fórmula «Primo / Item lo dit consell, ut supra ajustat, mana ésser notat...».

Si al document A no apareix, és perquè es tracta d'un consell especial, convocat per a l'elecció del mustassaf pel sistema d'insaculació, cerimònia força interessant. Al text apareix sota la variant inseculació: ¿Hi influiria la fórmula religiosa tan corrent «per saecula saeculorum»?

Document de protesta contra impostos eclesiàstics

Aquest text (document C) pertany a un plet que es mantingué durant una llarga època: a través d'aquesta protesta formal es respectaven els privilegis dels vila-realencs al llarg d'un any, finalitzat el qual havien de formalitzar novament la protesta, o perdien els drets adquirits. J. M. Doñate redacta en l'actualitat una obra amb el desenvolupament històric del contenciós.

D'altra banda, i tal com pertany, aquesta sessió de protesta no es realitza a la casa de la vila, sinó a «la parroquial», front al representant eclesiàstic.

TRANSCRIPCIÓ. ALGUNES OBSERVACIONS LINGÜÍSTIQUES

He seguit les regles de transcripció ja usuals.

— Les paraules en cursiva corresponen a desenvolupaments d'abreviatures.

— En puntuar el text, ha accentuat les paraules lògicament a la manera occidental.

— La grafia ha estat normalitzada sempre que no s'altere la representació fònica:

- Es manté la *ch* del text representant l'africada palatal sorda, un so molt més freqüent al valencià que als altres dialectes catalans. Quant a la *-ch* final representant la velar sorda, sols l'he conservada als cognoms, com avui: *Benlloch, Pitarch...*

- Vocalisme: Les grafies «Jusep», «Juan», revelen que llavors, com en valencià actual, aquests noms devien respondre a la pronunciació amb «u».

El cas de «sotarrar» és conseqüent: quan en valencià es forma un derivat d'un nucli lèxic amb «e» oberta, en passar aquesta a àtona és pronunciada «a» i no «e»: llenç -llançol, Viçent -Viçantet, terra -tarròs...

També *dumenge* reflecteix la pronunciació valenciana actual, amb «u», plena i absència de diftong (doc. C).

- La *ll* del text respon habitualment al so palatal. De tota manera, alguna vegada representa la geminació de l'alveolar: illesos = illesos. Als casos de

dubte he deixat la grafia tal qual; per exemple en *brocadello* (doc. D), paraula que el DCVB dóna amb so palatal, però que al text apareix repetides vegades amb la variació *brocadelo*. Igualment, la grafia *ballie* pot representar una geminació de (l) o bé la palatal (ɭ).

• He conservat amb y la paraula *ya*, pronunciada en valencià, com el pronom *jo*, amb «i» marginal (doc. E).

— Com era freqüent, s'hi ometia sovint la partícula *que*, tant completiva com relativa.

—La llengua d'aquesta època, com es veurà, ja té un gran paregut amb l'actual. Al costat de castellanismes flagrants com *asiento*, *candelerero*, *globo...* (doc. D), el lector trobarà, de tota manera, vocables no consignats al DCVB, com *nil* (doc. B), *almaixars*, *natril*, *lluminari*, *clamellot*, *brocato/brocato* (doc. D), etc. Fins i tot apareixen en aquest temps construccions descaradament castellanés, com la que deixem de mostra —extreta d'un consell del 9 de gener de 1703—: «... que, per a les campanes, que *desde luego* es pose mà, sempre que la vila es trobe en diner per a comprar-ho...».

DOCUMENT A: Elecció del mustassaf per insaculació.

(25 v) Die XXVIII septembris anno a nativitate domini MDCCII:

Consell convocat, cridat i ajustat en la sala i consell de la *present* vila de Vila-real, de manament i *provisió* dels justícia jurats de la *present* vila, per mitjà de Miquel Damiano, qui crida crides per los llocs acostumats de aquella ut moris est, en lo qual assistiren i foren presents: Pasqual Castellví, *llaurador*, lloctinent de justícia; Jusep Font de Urcins, *ciudadà*; Miquel Insa, notari; Jusep Garcia, Vicent Bertolí, *llauradors* jurats; Jaume Vives de Portes, *ciudadà* síndic; Ermenegildo Benet, *Francesc* Geroni de Sant Esteve, Pasqual Gil, Pasqual Alberola, *ciudadans*; Esteve Peset, mercader; Jusep Conches, notari; Andreu Ripollés, Ignacio Monsó, Jusep Aliaga, Manuel Peres, Jusep Pasqual, Tomàs Granell, Pere Ibanyes, Jusep Espuig, major; Felip Benloch; Miquel Soler, *ciudadà*; Juan de Peralta, cirurgià, i Evaristo Ferrando, *notari infascrip*; tots prohoms i consellers, essent la major part, oïda i entesa la proposta per lo jurat en (26 r) cap fonc deliberat lo següent.

Et in continenti fonc convocat i portat a la *present* sala, more solito, el doctor Vicent Gil, balle de dita vila, per a fer extracció de mustassaf de aquella. I en dita presència i plener consell fonc uberta la caixa a on està custodit i guardat lo llibre a on se continuen los inseculats de dita vila per a càrrec de aquella. I es trobaren hàbils los següents:

elet *Francesc* Geroni de Sant Esteve, *ciudadà*.
 Pasqual Gil, *ciudadà*.
 Esteve Peset, mercader.
 Juan de Peralta, cirurgià.
 Josep Sans, mercader notari.

Josep Conches, *notari*.
Josep Aliaga, *llaurador*.
Josep Espuig, *major, llaurador*.
Vicent Pitarch, *llaurador*.
Andreu Ripollés.

E, feta dita extracció en la persona de *Francesc Geroni de Sant Esteve*, dit llibre en dita presència (26 v) fonc tancat i entregades les claus a saber: la una al jurat en cap, i la altra al síndic; i la del justícia fonc despanyat —per estar fora el dit justícia— per *Fèlix Martí*, manyà. Prometeren no obrir dita caixa sots les penes contingudes en los capítols de la inseculació. De quibus etc. Actum apud aulam consiliis Ville Realis die etc.

Testes: *Jaume Rei* i *Baltasar Natoril*, verguers de Vila-real
habitadores.

DOCUMENT B: Inventari dels béns de mustassaf.

(139 r) Inventari fet per *Jusep Garcia* i *Vicent Bertolí*, *llauradors* jurats de la *present* vila de Vila-real, dels béns i arreus i aines de mustassaf:

- Primo una caixa sens pany ni clau.
- Item una barcella de fusta.
- Item mig almud del mateix.
- Item un almud de refinar les barcelles.
- Item altre almud de refinar los almuds i mig-almuds.
- Item un ambut de coure per a refinar.
- Item tres peces de ferro de cinc lliures cascuna.
- Item dos lliures de ferro.
- Item una de tres lliures de ferro.
- Item un marc de bronze ab tot son compliment de pes de seixanta-quatre onces.
- Item una vara de ferro.
- Item una arroba de terra.
- Item mitja lliura de lleutó.
- Item mitja quarta de terra.
- Item una lliura; dos martells, un gran i un chiquet (139 v).
- Item una lliura de lleutó.
- Item una barcella de nil.
- Item un pes gran de ferro i coure.
- Item un pes mitjancer i chiquet. Del mateix falta lo chiquet.
- Item una clau gran per a el pes.
- Item dos llibres de mustassaf: u gran ab cubertes de fusta, i altre chiquet.
- Item un banquet de fusta per a afinar les mesures.
- Item un junc ab quatre peces de plata, esculpides les armes de la vila.
- Item una lima i un escarpe.

Comanda a *Francesc Geroni de Sant Esteve*, ciutadà mustassaf, qui present acceptà dita comanda, etc., i prometé restituir, etc., sots la pena de la comanda, etc. De quibus etc. Actum Vila Reali, die etc.

Testes: Baltasar Natoril i Jaume Rei, verguers de Vila-real
habitatores.

DOCUMENT C: Protesta dels vila-realencs pels nous impostos eclesiàstics.

(133 r) Die 11 Juny 1702:

Comparent davant la presència del *reverend doctor Pere Cubero*, subvicari de la parroquial de la present vila de Vila-real, Jusep Font de Urcins, ciutadà; Miquel Insa, *notari*; Jusep Garcia i Vicent Bertolí, *llauradors* jurats de la present vila de Vila-real, i Jaume Vives de Portes, ciutadà síndic de dita present vila, i en dit nom veu elloc de tota la vila de Vila-real, i singulars persones de aquella, i terratinents de aquella i en son terme, diuen i proposen que per *Vostra mercé* en lo present dia de hui, dia de dumenge de la Santíssima Trinitat, són estades llegides i publicades en la trona de la parroquial de la present vila les constitucions de Tarragona (133 v), en les quals és estat manat que tots los fells cristians sien tenguts i obligats de pagar delme i premícia de tots los fruits que Nostre *Senyor* los dóna sobre la faç de la terra. I, com los veïns i habitants de dita vila, i terratinents en son terme, no hagen acostumat pagar sinó tan solament la desena part de alguns fruits per delme i premícia, e no hagen acostumat pagar delme ne premícia de garrofes, anous, avellanes, castanyes, fulla de moreres, taronges, llimons, e altres que fins hui no han acostumat pagar, que per ço protesten que per la dita publicació de dita constitució no-ls sia fet ne causat perjuí algú, així en pagar tan solament la desena part de aquells fruits que han (13 r) acostumat pagar, com encara de no pagar delme de aquells fruits que no han acostumat pagar, ans bé tots los drets de dita vila resten salvos e illesos en totes i per totes coses. De quibus etc. Actum en dita parroquial, die etc.

Testes: Jaume Rei i Baltasar Natoril, verguers de Vila-real *habitatores.*

DOCUMENT D: Inventari de l'església parroquial.

(141 r) Die 26 octubre 1703:

Inventari fet per Jusep Font de Urcins, ciutadà; Miquel Insa, *notari*; Jusep Garcia i Vicent Bertolí, *llauradors*, jurats de la present vila de Vila-real, dels béns, ornaments, joies i demés de la parroquial de la present vila de Vila-real. Et sunt pro ut secuntur:

Primo quinze càlïços: el u té el *doctor Florian Fuster*, *prebere*, vicari perpetuo de la present parroquial. Los demés, el u te *mossén Pere Martí*

nes, *mossén* Geroni Ivanyes, *mossén* Jusep Manero, *mossén* Juan Garcés, *mossén* Francesc Climent, *doctor* Juan Sebastià Carda, *mossén* Tomàs Cabrera, *mossén* Jusep Alberola, *mossén* Nicolau Jordà, *doctor* Jusep Llorenç, *mossén* Francesc Llorenç, *mossén* Jaume Porta; i Geroni Massanet, escolà, dos càlïços per a el comú de la comunitat.

- Item dos canadelles de argent, ab un plat a modo de naveta.
- Item un estandard blanc ab la Puríssima (141 v) i armes de la vila.
- Item una custòdia per a portar lo Santíssim Sacrament dia del Corpus i Mínerua, i per a hui és la més vella, toda de argent ab una creueta dalt, lignum crucis, damunt lo asiento, ab lo peu de fusta sobredorat.
- Item una imatge de argent sobredaurada ab lo bordó del mateix, ab una creueta al cap en quatre perles.
- Item una creu daurada de argent ab unes figures de argent, ab lo bordó de fusta, que és la del lluminari de Sant Jaume.
- Item un reliquiari de argent sobredaurat, ab la creu del mateix ab la relíquia del lignum crucis.
- Item una portapau de argent (142 r) sobredaurada, ab la figura del Santo Cristo, i dalt ab la imatge de Déu lo Pare gravada ab un serial, ab sa maneta del mateix.
- Item tres portapaus, el u platejat.
- Item un sarpasset de argent, ab sa anella del mateix.
- Item dos bordons de argent, pesant quinze marcs.
- Item un encenser i una maneta de argent, ab una cullereta de lleutó.
- Item una creu de fusta ferrada de argent, ab un Cristo i la Mare de Déu, tot de argent, que serveix per a els sotarrars dels àngels.
- Item una creu gran de fusta ferrada de argent, ab un Cristo i la Mare de Déu de argent. Esta i la altra serveix per a les professons i enterros.
- Item dos plats de argent nous: el u ab la imatge de la Mare de Déu, i lo altre ab la de Sant Jaume, esmaltats.
- Item una imatge de fusta de la Mare de Déu, sobredaurada, ab son fill al braç.
- Item dos retaulets de fusta ab sos peus: de Sant Jusep i la Mare de Déu el u (142 v), i el altre de la Faç del Senyor. Estan en lo altar de la capella de la Comunió.
- Item dos bordons de bronze.
- Item uet bordons envernissats; serveixen per al pali gran.
- Item dotze albes usades i sis amits.
- Item un pali de tafetà ab ses caigudes del mateix de blau i morat; serveix per a la trona.
- Item dos faristols, el u ab la imatge de Sant Pere i lo altre de la Àguila; serveixen per a el Passi.
- Item les cortines de tela morada; serveixen per a tapar en lo altar major i la trona.
- Item dos parells de crimeres i una arquilla de plata per a dar la comunió.
- Item quatre cortines de brocadello de sis caigudes per a el presbiteri.
- Item dos bordons de fusta per a els acòlits.

- Item un marc dorat per a el altar.
- Item dos capes de domàs carmesí.
- Item nou estovalles velles (143 r).
- Item onze sobrecàlç.
- Item quatre casulles negres i una morada.
- Item una casulla de brocadello vermella i blanca.
- Item set casulles: quatre blanques i tres vermelles de diferents teles.
- Item tres casulles de brocadelo verd.
- Item una casulla de brocadelo usada, de verd i groc ab la frangeta mervella i blava.
- Item un reliquiari a modo de piràmida, que donà lo *quondam* mossén Josep Casanova, vicari, ab les relíquies que portaren de Benigani de plata.
- Item dotze candeleros de fusta platejats i dos vells.
- Item dos tefetans per a les paus.
- Item set corporals.
- Item cinc almaixars.
- Item un dosell de vermell; serveix per a el dia de *Santa Creu* de maig.
- Item un globet de argent ab una creueta per a els combregars i pelorians a les Alqueries.
- Item un tern de brocat de blanc i groc ab los quatre evangelistes.
- Item un tern de vellut carmesí (143 v) ab sis imatges en la casulla brodades, que era dels Balaguers i se han llevat les armes.
- Item altre tern de terciopello ab les caigudes de verd i groc, ab la casulla de terciopello carmesí nova.
- Item un tern de vellut negre ab la capa nova del mateix, ab les armes de la vila en lo tern.
- Item un tern verd de fondorriso usat, ab la capa de domàs vell ab casulla adobada.
- Item un tern de brocat sobre carmesí ab sis imatgens brodades ab capa molt vella.
- Item un tern de vellut morat, una capa de tafetà morat i dos estovalles.
- Item un tern de lanilla blanca, ço és, dos dalmàtiques sense estoles.
- Item un tern de domàs blanc usat, ab tres capes del mateix, sens estoles.
- Item dos dalmàtiques i tres capes de clamellot negre.
- Item una capeta de brocato molt vella.
- Item una altra capeta de raso per a els combregars.
- Item un natril de ferro ab guadamassil (144 r); los draps, el u brocat, el altre tafetà blanc ab les armes de la vila, i altre drap verd de brocadello i altre morat; serveixen per a el natril.
- Item un globo gran per a el combregar.
- Item un tern de domàs blanc nou ab una casulla.
- Item tres vares de tela morada per a tapar lo remat del altar major.
- Item dos banderons nous de tafetà ab les armes de la vila, ab sos bordons.
- Item dos tafatans morats, forrats ab llistes morades, per a cobrir les dos creus.

- Item una campaneta per a el altar major.
 Item una casulla de tafatà naquerat que es donà per lo *doctor* Bueso, per haver-se-li'n donat una negra per a sotarrar-se.

Tots los quals béns i coses, ornaments i demés supra contenguts foren acomanats per dits jurats a Geroni Massanet, escolà de dita parroquial, qui *present* acceptà dita comanda i prometé restituir, etc. Et promisione donà en fiança (144 v) i principal obligat al *reverend doctor* Pere Cubero, subvicari de la parroquial de la *present* vila, per la absència del *reverend doctor* Florian Fuster, vicari perpetuo de dita parroquial. *Present* interrogat dix que sí, en la absència de dit vicari. Tantum per lo que ambo simul etc., prometeren etc., obligaren etc., renunciaren etc. fur de vila etc. et omni alii etc., et etiam renunciaren a sos propis fors i es sotsmeteren al for i jurisdicció de dits jurats, volent la *eixecució* faedora es comence per pacte a penyores, segons en béns fiscals, reals, veïnals i desimals és fer acostumada. De quibus etc. Actum in parrochiali ecclesia villa Ville Realis, die etc.

Testes: Jacobus Rei et Baltasar Natoril, juratorum virgari Ville Realis *habitatores*.

DOCUMENT E: Reacció a una amonestació del governador; reunió urgent del consell de la vila.

(38 v) Die 16 abril 1703:

Consell convocat, cridat i ajustat, etc., en lo qual assistiren i foren *resents* Pasqual Gil, ciutadà justícia; Jusep Font de Urcins, ciutadà; Miquel Insa, *notari*; Jusep Garcia, Vicent Bertolí, *llauradors* jurats; Jaume Vives de Portes, ciutadà síndic; Ermenegildo Benet, Miquel Soler, Pasqual Alberola, ciutadans; Jusep Sans, major; Cosme Palanques, *notari*; Juan de Peralta, cirurgià; Jusep Aliaga, Damià Peset, Miquel-Juan Peres, Pasqual Castellví, Ignasio Monsó, Jusep Pasqual, Vicent Carda, Jusep Espuig, major; Vicent Pitarch, Andreu Ripollés (39 r), *llauradors*, i Evaristo Ferrando, *notari infrascrit*, tots prohoms i consellers, essent la major part, es deliberà lo següent:

Primo lo dit consell ut supra ajustat mana ésser notat: atenent a la carta nos ha escrit lo *Senyor* Governador en lo *present* dia de hui, que havia pervengut a sa notícia que esta vila volia fundir unes peces per a fer unes campanes, lo que no es podia fer sens preceir consentiment del *Senyor* Virrei, a temps que ya estaven rompudes, per haver-nos dit Juan Lavinya, mestre de fundició de la deputació, no estaven bones per a poder servir. I així, que vaja lo síndic a València i que es veja en lo *Senyor* Don Andrés Monserrat, Don Juan Pertusa i altres *Senyors*, i que vegem el temperament es pugua pendre per a que el *Senyor* Virrei no nos diga cosa alguna.

Partides Prorrogades.

Gravat d'una acta del municipi de Vila-real, contemporània a les transcripcions en aquest article.

+
} Decret del d. 10 de Juny de 1791 }
} anada de l'any de 1791 }

Concell d'oidors Començant a les 10 hores en el d. 10 de Juny
Concell de la vila de Vila-real de manament
y provisió dels Justicia y Jurats de dita vila
abco de trompeta. Llen de crida per ma-
ga de Justicia l'any no trompeta l'oidors
de justicia de dita vila per m. i. o. d. y
acostumats de aquella vila moriscos en
qual assistiren y foren pres. i. o. p. e.
Ferrando mag Justicia Joan Baptista
Alcaga Cinto Josep i. o. d. y. i. o. d. y.
ne monso tor, Jurats vicent font de.
m. i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y.
tor i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y.
i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y.
qual d. e. l. e. y. i. o. d. y. i. o. d. y. i. o. d. y.
Josep Bercega Joan Ferrer, i. o. d. y.

